

TERMAL TURİZM VE PASİNLER ÖRNEĞİ

Hasan YILMAZ

Abdullah KELKİT

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum

ÖZET : *Bu araştırma, ülkemizde sayıları 1300 dolayında bulunan kaplıca ve içme kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan Erzurum-Pasinler Kaplıcasında yürütülmüştür. Araştırmada, öncelikle alanın fiziksel, sosyo-kültürel ve mevcut rekreasyonel yapısının analizi yapılmış, alana gelen ziyaretçilerin eğilim ve gereksinimlerini saptamak amacıyla anket düzenlenmiştir. Anket sonuçları dikkate alınarak kaplıcaya yönelik rekreasyonel ve turistik fiziksel planlama önerileri getirilmiştir.*

THERMAL TOURISM AND PASİNLER CASE STUDY

SUMMARY : *This study was carried out in Erzurum-Pasinler Thermal Center which has a very topic place among approximately 1300 thermal places in Turkey. In this study, firstly, physical, social-cultural and existing recreational structure of land were analyzed, a survey was made based on visitors needs. Recreational and touristic physical planning proposals to thermal center were developed based on the result of the survey.*

GİRİŞ

Günümüzde ilerleyen teknoloji ve otomasyon içerisinde makinalaşma, sanayileşme ve hızlı kentleşmenin sonucu oluşan çevre ve hava kirliliği, insan sağlığını bozan, işgücü verimliliğini azaltan bir ortam oluşturmuştur.

Romatizmal hastalıklar, beslenme bozukluğu ve sinirsel yorgunlukları artıran bu ortamın oluşturduğu sorunları gidermek amacıyla ülkeler kaplıca, ılıca, içme, deniz ve iklim olanaklarından yararlanma yollarını aramış, daha sonra bu çabalar " Kaplıca, Deniz ve İklim Kürleri" gibi uygulamalara dönüşmüştür. Bu olay " Sağlık Turizmi" diye adlandırılan önemli bir turizm türünü ortaya çıkarmıştır.

Sağlık Turizmi, sağlığı koruma ve iyileştirme amacıyla belirli bir süre için yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerini karşılama olayıdır (Ün, 1979).

Sağlık turizmi konusundaki bazı deyimleri açıklamak yararlı olacaktır.

Kür: Tedavi amacı da güdülen kaplıca, deniz ve iklim değerlerinden belirli kurallara uyularak yararlanma eylemi.

Balneoterapi: Kaplıca suları ile yapılan kür uygulamaları.

Termalizm : Doğal kaynaklara (kaplıca, ılıca, içme vb.) dayalı tedavi merkezlerinde belirli bir süre kalınmak koşulu ile gerçekleştirilen bir eylemdir.

Ülkemizde sağlık turizmine konu olan doğal kaynaklar açısından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Ülkemizde sayıları 1300 civarında bulunan kaplıca içme kaynakları daha çok Güney Marmara, Ege, İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri' nde toplanmıştır.

Kaplıca kaynaklarımız, eriyik maden değeri yüksek, kükürt, radon ve tuz bakımından zengin ve dolayısıyla kür açısından çekici özelliklere sahip bulunmaktadır. Ayrıca bol su verimli kaplıca sularımız, yüksek sıcaklık değerleri ile önemli bir jeotermal kaynağı oluştururlar (Yılmaz, 1987). Ancak, bu zengin potansiyele karşın ülkemizde modern anlamda sağlık turizm tesislerinin sayısı yetersiz durumdadır.

Doğu Anadolu Bölgesi, sağlık turizmi potansiyeli açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle Erzurum ve yakın çevresinde önemli derecede kaplıca ve içme kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi de birinci derecede önemli ve öncelikli kaplıcalardan olan Pasinler Kaplıcasıdır.

Şifalı sulara ve zengin bir tarihi geçmişe sahip bulunan Pasinler Kaplıcası, ülkemizdeki diğer birçok kaplıca merkezleri gibi yeterince geliştirilememiş, her türlü rekreasyonel olanaklardan ve kültürel nitelikli tesislerden yoksun durumdadır.

Bu çalışma ile, Pasinler Kaplıcasının mevcut fiziksel yapısının tespit edilerek, gelen ziyaretçilerin istek, eğilim ve gereksinimleri de dikkate alınarak modern anlamda kaplıca merkezleri arasındaki hakettiği yeri alması amaçlanmıştır ve bu amaçla birtakım fiziksel planlama önerileri getirilmiştir.

MATERYAL VE METOD

Materyal

Araştırma alanını, Erzurum-Ağrı Karayolu'nun 39.km.sinde yer alan Pasinler İlçe Merkezi Çermik Mahallesi' ndeki Pasinler Kaplıcası oluşturmaktadır (Şekil 1).

Araştırmaya konu olan Pasinler İlçesi, Türkiye-İran E-23 Devlet Karayolu üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur. 1990 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımına göre Pasinler İlçe merkezinde 19144, köyleriyle birlikte ise 42991 kişi yaşamaktadır (Anon., 1990).

Yerleşimin zengin bir tarihi geçmişe sahip olması ve çeşitli milletlerin egemenliğine sahne olması nedeniyle tarihi nitelikli yapılar mevcuttur. Bunlar içinde en önemlisi Pasinler Kalesi olup bu alan çalışmada önemli bir materyal olarak kullanılmıştır.

Ayrıca çalışmada yardımcı materyaller arasında 1/100000 ölçekli jeoloji haritası, 1/1000 ölçekli Nazım İmar Planı ile yerli ve yabancı literatürlerden yararlanılmıştır.

Metod

Çalışma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında, çalışma alanının fiziksel, sosyo-kültürel ve mevcut rekreasyonel yapısının analizi yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında, yöreye gelen ziyaretçilerin ve küristlerin eğilim ve gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik olarak 1996 Temmuz ayında 100 bireyi kapsayan standart formlarla karşılıklı anket çalışması yapılmıştır. Anket formlarının hazırlanmasında Yılmaz (1987) ve Kelkit (1992) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın son aşamasında, anketlerden çıkan sonuçlar da dikkate alınarak, kaplıca merkezindeki sorunlar tespit edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında, kaplıca merkezine yönelik fiziksel planlama önerileri getirilmiş ve mevcut yapının iyileştirilmesine çalışılmıştır.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Doğal Özellikler

Araştırma alanı, kışları soğuk, yazları sıcak ve kurak geçen karasal iklimin özelliklerini taşımaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 6.9 °C, yıllık ortalama yağış 406.5 mm, yıllık ortalama nisbi nem % 64, yıllık ortalama rüzgar hızı 2.4 m/sn, yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 18.9' dur (Anon., 1996).

Araştırma alanının içinde bulunduğu bölge, Kuzey Anadolu Fay Zonu üzerinde yer alır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1670 m dir. Kuzeyden Kargapazarı Dağı (2200 m) ile Çobandede Dağı (3000 m), güneyden ise Sakaltutan Dağı (2700 m) ve Alibaba Dağı (3000 m) ile sınırlanmıştır.

Pasinler Kaplıcası, volkanik bazalt formasyonundan oluşan ve Pasinler İlçesi' nin güney doğusunda oluşmuş NE-SW yönlü bir kırık hattı üzerine denk düşmektedir. Bu nedenle, bu kırık fay hatlarının termal kaynağının oluşumunda önemli derecede etkisi bulunmaktadır (Sür, 1964).

Kaplıca suları doğal çıkışlıdır. Yeni sondaj kuyusu 100 lt/sn akım değerine sahiptir. Su sıcaklığı 39-45 °C, pH değeri 6.5, radon değeri ise 1308 picocuri/lt'dir. Kaplıca suları; bikarbonatlı, klorürlü, sodyumlu, karbondioksitli ve kısmen radyoaktif bir bileşime sahiptir. Kaplıca suları, banyo ve içme kürleri için elverişlidir. Romatizmal hastalıklar, sindirim sistemi hastalıkları, hastalık ve ameliyat sonrası rahatsızlıkları, metabolizma bozukluklarına olumlu etkiler yapmaktadır (Ülker, 1994).

Araştırma alanının doğal bitki örtüsünü *Hippophae rhamnoides* (Yalancı iğde), *Pinus silvestris* (Sarı çam), *Salix sp.* (Söğüt), *Tamarix tetrandra* (Ilgın) oluşturmaktadır. Ancak yakın çevrede özellikle çevre düzenleme çalışmalarında kullanılabilecek nitelikte odunsu ve otsu bitkiler bulunmaktadır. Odunsu bitkiler, *Acer guinguelobum* (Akçaağaç), *Berberis crataegina* (Kadın tuzluğu), *Cornus australis* (Kızılcık), *Cotinus coggyria* (Boyacı sumacı), *Cotoneaster nummularia* (Dağ muşmulası), *Juniperus communis nana* (Ardıç), *Juniperus oxycedrus* (Ardıç), *Quercus robur* (Meşe), *Paliurus australis* (Karaçalı), *Pistacia terebinthus* (Menengiç), *Rosa canina* (Kuşburnu) dir (Tanrıverdi, 1973). Otsu bitkiler ise, *Acantholimon acerosum* (Çoban yastığı), *Achillea*

biebersteinii (Civan perçemi), *Anchusa azurea* (Sığır dili), *Anthemis tinctoria* (Boyacı papatyası), *Artemisia absinthium* (Büyük yavşan otu), *Astragalus lagurus* (Geven), *Campanula glomerata* (Çan çiçeği), *Centaurea pulcherrima* (Peygamber çiçeği), *Gypsophylla bicolor* (Gelin teli), *Iris toachia* (Süsen), *Isatis tinctoria* (Çivit otu), *Thymus fallax* (Kekik)' dir (Tatlı, 1988).

Sosyo-Kültürel Özellikler

Araştırma alanı, birçok medeniyetin egemenliği altında kalması dolayısıyla zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Kaplıca binaları ilk olarak 1390 yılında yapılmış 1749 ve 1892' de onarım görmüştür. Aynı binalar son olarak 1991 yılında Büyük Kaplıca ve 1992 yılında Küçük Kaplıca adlarıyla yeniden yapılarak faaliyete geçmiştir.

Yörenin tarihi geçmişine zenginlik katan önemli bir değerinde Pasinler Kalesidir (Şekil 2). Kalenin yapımına 1336 yılında başlanılmış ve 1339 yılında bitirilmiştir (Aşıroğlu, 1974). Pasinler Ovası' na ve dolayısıyla kaplıcalara hakim sivri kayalıkların üstüne kurulmuş olan kale günümüze kadar çeşitli yağmalama ve tahriplere uğramıştır.

Şekil 2. Pasinler Kalesi

Bir sağlık turizm merkezinin turistik çekiciliğini artıran en önemli etkenlerden biri alana kolay ulaşılabilirliktir. Araştırma alanına ulaşım, Erzurum-Ağrı Karayolu ve Erzurum-Kars Demiryolunun kaplıca merkezinin hemen yakınından geçmesi nedeniyle kolayca sağlanabilmektedir. Erzurum il merkezine yaklaşık 39 km. uzaklıkta bulunan ilçeye yarım saatte bir belediye otobüsü ile rahatlıkla ulaşılabilir. Ayrıca, Erzurum' daki mevcut havaalanı, havayoluyla gelecek ziyaretçiler ve küristler için büyük kolaylık sunmaktadır.

Araştırma alanında en önemli yerleşim yeri olarak Pasinler İlçesi yer almaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımı' na göre ilçe merkezinde toplam 19144 kişi yaşamaktadır (Anon., 1990). İlçede, toplumsal yaşamda geleneksel öğeler ağır basmaktadır. Giyim kuşamda çağdaş öğelerle geleneksel öğeler iç içedir. Yörede halkla yapılan görüşmeler sonucunda beslenmenin temelini kendi yetiştirdikleri tarımsal ürünlerin oluşturduğu görülmektedir. Bunlar arasında buğday, arpa ve patates ilk sırayı almaktadır. Ayrıca, hayvancılıkta önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır.

İlçede eğitim-öğretim kurumlarından ilk, orta ve lise yanısıra bir de meslek yüksek okulu mevcuttur. 1990 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre ilçede okuma yazma bilenlerin oranı %79' dur (Anon., 1990).

Mevcut Rekreatif Yapı

Çalışma alanında rekreatif aktivitelerin yoğun olarak görüldüğü yer kaplıcaların bulunduğu mekanlar ve yakın çevresidir. Bu aşamada mevcut kapalı alan kullanımlarını belirtmekte yarar görülmektedir. Alandaki kapalı alanları, Büyük Kaplıca, Küçük Kaplıca, Termal Turistik Otel ve büfeler oluşturmaktadır. Büyük Kaplıca, 1991 yılında faaliyete girmiş olup, aynı anda 210 kişi kaplıcadan yararlanabilmektedir (Şekil 3). Küçük Kaplıca, 1992 yılında faaliyete girmiş olup, günde yaklaşık 500-600 kişi yararlanabilmektedir (Şekil 4).

Termal Turistik Otel, 1972 yılında faaliyete girmiştir (Şekil 5). Otelde 34 oda ve 70 yatak mevcuttur. Yıllık konaklama yaklaşık 6500-7000 kişi arasındadır. Otelde ayrıca 14 adet kabin bulunmakta olup saatte 20-30 kişi rahatlıkla banyo yapabilmektedir. Otel bünyesinde bulunan havuzda 52 adet soyunma dolabı bulunmaktadır. Oteldeki havuz ve kabinlerden yılda yaklaşık 50000-60000 kişi yararlanmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere Termal Turistik Otel kaplıca merkezinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

Ŗekil 3. Büyük Kaplıca

Kapalı alanlardan büfeler son derece yetersiz ve mimari estetikten uzak, çirkin görünüm oluşturan bir durumdadır.

Kaplıca merkezindeki açık-yeşil alanlar yollar, yaya yolları, otoparklar, çadırlı kamping alanları ve piknik alanları olarak incelenmiştir.

Ŗekil 4. Küçük Kaplıca

Ŗekil 5. Termal Turistik Otel

Alanda yaya ve oto sirkülasyonunu sağlayan yollar yer yer stabilize malzeme, beton ve asfaltla kaplanmıştır. Oto trafiği genelde alan dışında sağlanmıştır. Yaya sirkülasyonu alanın muhtelif kesimlerinde yeniden düzenlenmiştir. Estetik ve fonksiyonel açıdan yeterli düzeyde değildir.

Kaplıcalara gelen kürüst ve ziyaretçilerin büyük çoğunluğunun özel araçlarıyla geldiği belirlenmiştir. Bunun sonucunda alanda oldukça fazla otoparka gereksinim duyulmaktadır. Düzenli bir otoparkın bulunmaması nedeniyle araçlar gelişigüzel bir şekilde yol kenarlarına park edilmektedir (Şekil 6).

Çadırli kamping alanları daha çok ağaçlık bölgede toplanmıştır. Plansız bir şekilde, içiçe geçmiş karmaşık bir yapıda ve estetikten uzak bir görünüme sahiptir (Şekil 7). Diğer bir açık alanı gününbirlik gelen ziyaretçilerin kullandığı açık mekanlar oluşturmaktadır.

Bu mekanlar da her türlü planlamadan, alt ve üst yapıdan yoksun bir durumdadır. Ziyaretçiler geliş güzel olarak yerleşmektedirler ve bu durum görsel açıdan oldukça çirkin görünümler oluşturmaktadır.

Şekil 6. Düzensiz Otoparklardan Biri

Araştırma Alanına Gelen Ziyaretçilerin Ve Kürüstlerin Rekreatyonel Eğilim Ve Taleplerinin Belirlenmesi

Metodda da belirtildiği gibi yöreye gelen ziyaretçilerin ve kürüstlerin eğilim ve gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik standart formlarla karşılıklı anket çalışması yapılmış ve planlamaya ışık tutacak değerler elde edilmiştir. Anketlerden çıkan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Anket yapılan bireylerin %76' sını erkek, %24' ü kadın olup yaş gruplarına göre ise %22' si 10-20 yaş arası, %41' i 21-30 yaş arası, %17'si 31-40 yaş arası, %9' u 41-50 yaş arası ve %11' i 51 yaş ve yukarısı grubunda bulunmaktadır.

Şekil 7. Mevcut Çadırli Kamping Alanlarından Bir Görünüm

Eğitim ve öğrenim durumlarına göre %3'ü öğrenimsiz, %20' si ilkokul, %22' si ortaokul, %26' sını lise ve %29' u ise yüksekokul mezunudur.

Alana gelen ziyaretçilerin %84' ünün Erzurum' dan ve %16' sının ise diğer illerden geldiği belirlenmiştir.

Kaplıca merkezinde bulunma nedenlerine göre %28'i gezmek, %35'i kaplıcadan faydalanmak ve %37' si ise her iki amaçlıdır (Şekil 8).

Şekil 8. Ankete Katılanların Kaplıca Merkezinde Bulunma Nedenleri

Alana %36' sının özel aracı ile, %10' unun taksi ile, %47' sinin otobüs ile, %5' inin dolmuş ile ve %2' sinin ise tren ile geldikleri tespit edilmiştir.

Kaplıca merkezine geliş sıklığına göre ankete katılan bireylerin %14' ünün sürekli, %13' ünün sık sık, %40' ının seyrek, %18' inin çok az ve %15' inin ilk kez geldiği görülmektedir.

Kaplıca merkezinde %56' sının 7günden az , %12' sinin 7-15 gün arası, %16' sının 15-30 gün arası ve %16' sının 1 aydan fazla kaldıkları belirlenmiştir.

Kaplıca merkezi %13 Mayıs-Haziran, %22 Haziran-Temmuz, %65 Temmuz-Ağustos ve %10 Ağustos-Eylül aylarında ziyaretçiler tarafından tercih etmektedirler.

Konaklama tesislerinde kalışları bakımından ankete katılan bireylerin %31'i Termal Turistik Otel, %4' ü banyolar, %42' si çadırda-açık havada kaldıklarını ve %23' ü de günübirlik geldiklerini belirtmişlerdir(Şekil 9).

Şekil 9. Ankete Katılanların Konaklama Çeşitleri

Kaplıca merkezinin bulunduğu yerin gezmek ve zaman geçirmek için %54'ü uygun, %46' sı uygun değil şeklinde cevap alınmıştır.

Kaplıcadaki en büyük eksikliğin ne olduğu sorusuna ankete katılan bireylerin %13'ü parklar ve dinlenme yerleri yetersiz, %13' ü otoparklar ve trafik düzensiz-yetersiz, %15'i temizlik ve bakım yetersiz, %14' ü oturacak kapalı mekanlar yetersiz, %11' i uygun alışveriş yerleri yok, %9' u uygun yemek yiyecek yerler yok, %14' ü uygun eğlence yerleri yok ve %11'i çocuk oyun alanlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir(Sekil 10).

Ankete katılan bireylerin %37' si kapalı dinlenme salonlarını, %24' ü kapalı oyun-eğlenme salonlarını, %48' i açık eğlence alanlarını ve %55' i spor alanlarını tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Açık eğlence alanlarından hangisini tercih edersiniz sorusuna ankete katılan bireylerin %60' ı piknik alanlarını, %42'si çay bahçelerini ve %31'i ise lunapark v.b. cevaplarını vermişlerdir.

Şekil 10. Ankete Katılanların Kaplıca Merkezindeki Eksiklikler Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımları

Tesisler etrafındaki doğal çevrenin nasıl olması hususunda ankete katılan bireylerin %2'si olduğu gibi kalsın, %39'u kısmen yenilenip gezinti ve dinlenme alanları yapılsın ve %59'u tamamen ele alınıp, geniş olarak yeniden planlansın şeklinde görüş ileri sürmüşlerdir(Şekil 11).

Şekil 11. Ankete Katılanların Doğal Çevrenin Nasıl Olması Husundaki Düşüncelerine Göre Dağılımları

Kaplıca merkezindeki yapılaşmanın nasıl olması gerektiği sorusuna %4'ü şimdiki durumda kalabilir, %58'i bazı yapılar onarılıp restore edilebilir ve %38'i ise doğal karakterde olmalıdır cevabını vermiştir.

Kaplıca merkezindeki konaklama tesisleri için ankete katılan bireylerin %10' u herşey çok iyi, %19'u oda bulunmuyor, %15'i çevre çok gürültülü, %26'sı hizmet iyi değil, %17'si mutfak-banyo-wc yetersiz ve %13'ü ise çok pahalı olduğunu belirtmişlerdir.

Pasinler Kaplıcasına Yönelik Sağlık Turizmi Ve Rekreasyon Yönünden Kullanılabilir Bir Planlama Modeli

Uluslararası Kaplıcalar Federasyonu (FITEC)' nun 1973 yılında aldığı bir karara göre kür merkezlerinin sahip olması gereken özellikler şöyle sıralanmıştır (Glaus, 1975):

- Çok sessiz ve sakin bir dinlenme yeri özelliği taşımalıdır
- Çevre kirliliği koşulları (sanayi, gaz, toz, gürültü v.b. gibi) minimum değerde olmalıdır
- Fiziksel mekanlar insanları rahatlatıcı, dinlendirici özellikte olmalıdır
- Bölgenin ve kür şeklinin özelliklerine uygun, temiz ve modern konaklama tesisleri bulunmalıdır
- Kür tedavisine uygun yemekler çıkarabilen temiz ve modern tesisler olmalıdır -Ulaşım hatları
- kür bölgesine kadar sokulabilmeli, fakat sorun oluşturmayacak şekilde düzenlenmelidir
- Sağlık hizmetleri modern ve tam teçhizatlı olmalıdır.
- Kür bölgesi üzerinde uzmanlaşmış bir doktor bulunmalıdır
- Dinlenme ve uyuma salonları, güneşli ve gölgeli oturma yerleri, park ve orman alanları, bunlar içinde sakin gezinti yolları, spor alanları v.b. gibi küristlere yönelik yardımcı elemanlar bulundurulmalıdır.

Yukarıda sayılan özelliklere bakıldığında araştırma alanının bu açıdan oldukça yetersiz durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu tip kür merkezlerinin planlanması çok detaylı ve uzun bir çalışma gerektirir. Bu nedenle, öncelikle kaplıca merkezinde oluşturulacak kapalı ve açık alanların mimari yarışmalarla projelendirilmesi daha uygun olacaktır.

Merkez zonu diye nitelendirilen kaynağın bulunduğu yerde kür birimlerinin geliştirilmesi gerekir. Bunun dışındaki tüm yapılaşmalar engellenmelidir. Çünkü alanın turistik ve rekreasyonel çekiciliğini bu merkez oluşturmaktadır. Bu merkez genellikle çok kalabalık ve küristler için kür birimlerine en yakın yer olduğundan, bol miktarda oturma üniteleri düşünülmesi uygun olur.

Alanda oluşturulacak rekreasyonel etkinlikler bu merkezin etrafında geliştirilebilir (Şekil 12). Aynı alanda ayrıca turist ve küristlere yönelik hediyelik eşya, yiyecek ve giyecek gibi bazı

Ş.

alışveriş olanaklarının bulunacağı ve çoğunlukla çevre peyzajı ile uyumlu birimler oluşturularak modern bir şekilde kür merkezi seviyesine yükseltilmelidir. Nitekim, anket sonuçları da bunu doğrulamaktadır.

Yine anket sonuçları göstermektedir ki araştırma alanında gereksinimi en fazla hissedilen alanların başında spor ve oyun alanları gelmektedir. Bu amaca yönelik olarak yapılan incelemelerde alanın batısında yer alan geniş alanlarda spor ve oyun alanlarına yer verilmelidir.

Bu bölge içinde kür birimleri ile yakından bağlantılı olan alan kullanımları (kafeterya, gazino, çay bahçesi v.b.) tesis edilmelidir. Bunun içinde kaplıca merkezinin batı kısımlarındaki alanlar uygun olabilir.

Kaplıca merkezindeki konaklama tesisleri yaz aylarındaki aşırı talep karşısında gereksinimlerini yeterince karşılayamamaktadır. Bu nedenle mevcut tesislerin kapasiteleri artırılmalı, yeniden modernize edilmeli ve pansiyon tipi konaklama tesisleri yapılmalıdır. Bu konaklama ünitelerinin gelişimi güneye yönlendirilmelidir.

Alandaki mevcut yaya yollarının yaşlı kürüst ve turistleri de dikkate alarak yeniden uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü, tedavi süreleri dışında çevredeki gezinti ve dinlenme alanlarını da kullanacak olan bu kürüstler, elverişsiz çevre şartlarından etkilenmektedirler. Bu nedenle, kaplıca merkezinde eğimi fazla olan merdivenler ve yaya yollarından kaçınılmalıdır.

Alanda yapılan gözlemler ve anket sonuçları incelendiğinde, kaplıca merkezinde en çok gereksinimi duyulan alan kullanımlarından biri de otoparklar olarak görülmektedir. Mevcut otopark olarak kullanılan ve merkezin batı tarafındaki giriş kapısı civarında yer alan mekan otoların gelişimi güzel ve oldukça elverişsiz koşullarda parkettiği bir alandır. Bu mekanın yeniden bir plan dahilinde ele alınıp gereksinimleri karşılayabilecek bir kapasiteye ulaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, yapılan incelemelerde kür birimlerinin yer aldığı doğu kısmında da geniş bir otoparka ihtiyaç duyulduğu gözlenmiştir.

Araştırma alanının tarihi çekirdeğini oluşturan Pasinler Kalesi de turistik çekicilik açısından oldukça önemlidir. Bu tarihi kale yıllardan beri ihmal edilmiş ve harap edilmek suretiyle bugünkü duruma gelmiştir. Kalenin acilen korunma altına alınması gerekmektedir. Daha sonra kalenin tarihi özelliklerine uygun çevre düzenlemesi yapılmalıdır. Yapılacak bu çalışmalardan sonra alanı tanıtıcı broşürler ve yayınlar yapılmak suretiyle yöreye turistik bir çekicilik kazandırılmalıdır.

Araştırma alanındaki mevcut bitkiler gelişimi güzel ve plansız bir şekilde dikilmişlerdir. Tüm alanda estetik ve fonksiyonel ilkeler ışığında ve çevre ekolojisine uygun bitkiler seçilerek plantasyon çalışması yapılmalıdır. Richter (1979)'da kür merkezlerinde bitkilendirme çalışmaları yapılırken yörenin doğal bitki örtüsünden ve alandaki mevcut bitkilerden de yararlanılarak çevre ekolojisine uygun bitkilerin seçilmesini ve bundan sonra bitkilendirme çalışmasının yapılmasının uygun olacağını belirtmektedir. Nitekim, bu amaca yönelik olarak bölümümüz tarafından yakın bir geçmişte bir çalışma başlatılmış olup, bu çalışma halen devam etmektedir. Şekil 13'de de görüldüğü üzere, Pasinler Belediyesi tarafından bir kısım kamu arazileri de istimlak edilerek yeni oluşturulan rekreasyon ünitesinde çevre düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 13. Rekreasyon Ünitesinde Yapılan Çevre Düzenleme Çalışmaları

Alanda kısa sürede yeşil mekanlar oluşturabilmek için yetişkin ağaçlar kullanılmıştır. Ağaç söküm makinası kullanılarak yakın çevrede bulunan doğal bitki örtüsünün yanısıra, üniversite arazisi ile diğer kamu arazilerinden sağlıklı bitkiler seçilmiş ve alanda önceden tespit edilen yerlere dikilmişlerdir. 1996 yazında alana dikilen yaklaşık 130 bitkinin % 90-95' i başarılı bir sezon geçirerek tutmuştur.

Bitkiler, rüzgardan zarar görmemeleri için kalın halatlarla sabitleştirilmiştir. Çalışma alanına 1997 yılı baharında ise yine yörede yetişebilen doğal ve kültürel çalılar dikilecek ve istenilen sonuca kısa sürede ulaşılabilecektir. Parkta ve kaplıca merkezinde bulunan bitkilerin listesi aşağıda verilmiştir. Bu çalışmalar diğer fiziki donanımların yapılmasıyla da devam etmektedir.

Ağaç ve Ağaççıklar	Çalılar
<i>Acer negundo</i> (Akçaağaç)	<i>Berberis thunbergia</i> (Kadın Tuzluğu)
<i>Aesculus angustifolia</i> (At Kestanesi)	<i>Buxus sempervirens</i> (Şimşir)
<i>Betula pendula</i> (Huş)	<i>Cotoneaster dammeri</i> (Muşmula)
<i>Catalpa bignonioides</i> (Katalpa)	<i>Cotoneaster horizontalis</i> (Muşmula)
<i>Eleagnus angustifolia</i> (Yğde)	<i>Forsythia intermedia</i> (Altınçanak)
<i>Fraxinus americana</i> (Amerikan Dişbudak)	<i>Lonicera tatarica</i> (Hanımeli)
<i>Fraxinus excelsior</i> (Adi Dişbudak)	<i>Pyracantha coccinea</i> (Ateş Dikeni)
<i>Malus floribunda</i> (Süs Elması)	<i>Ribes aureum</i> (Frenk Üzümlü)
<i>Morus nigra</i> (Kara Dut)	<i>Rosa canina</i> (Kuşburnu)
<i>Populus alba</i> (Ak Kavak)	<i>Rosa hybrida</i> (Gül)
<i>Populus nigra</i> (Kara Kavak)	<i>Symphoricarpos alnus</i> (İnci Çalısı)
<i>Prunus ceracifera</i> (Süs Eriği)	<i>Syringa vulgaris</i> (Leylak)
<i>Prunus cerasus</i> (Vişne)	
<i>Robinia pseudoacacia</i> (Yalancı Akasya)	
<i>Salix alba Vitelluna Pendula</i> (Salkım Söğüt)	
<i>Salix nigra</i> (Kara Söğüt)	
<i>Ulmus glabra</i> (Kara Ağaç)	

SONUÇ

Bölge halkı eskiden beri sürdürdüğü bir "Kaplıca-Yaylacılık" geleneğine sahip bulunmaktadır. Kaplıcaya gitme, yaylaya çıkma şeklinde sürdürülen bu gelenek, bölge düzeyinde yaygın toplumsal bir olay niteliği kazanmıştır.

Sağlıklı kalmak ve dinlenmek amacı ile kaplıcalara giden halkımız, kaplıca kürlerini suya dayalı bir rekreasyon olayı şeklinde sürdürmekte ve kaplıca sularından yoğun bir şekilde yararlanmaya çalışmaktadır.

Türkiye, kaplıca ve içme kaynakları açısından zengin, iklim koşulları elverişli bir ülkedir. Ancak, ülkemizde doğal kaynaklardan gereğince yararlanabilme olanağı veren kaplıcalarımız ziyaretçilerin rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bununla beraber, ülkemizde farklı bölgelerde yer alan örneğin Balçova (İzmir), Yalova, Gönen (Balıkesir), Sandıklı (Afyon) gibi kaplıcalarımız nispeten modern anlamda tesislere sahip durumdadır. Ancak, özellikle doğudaki kaplıcalarımızın durumu pek iç açıcı değildir.

Bu açıdan Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğal kaynaklar açısından önemli bir potansiyel oluşturan Pasinler Kaplıcasında oldukça fazla yapısal ve çevresel düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır. Bu çalışmalarda farklı meslek disiplinleri yer almalıdır. Ancak bu sayede bölgenin rekreasyonel potansiyeline kıs ve yayla turizmine ek olarak sağlık turizmi de önemli bir katkı sağlayacaktır. Bütün bu çalışmalar sonucunda Pasinler Kaplıcası gerçek anlamda modern kaplıca merkezleri arasındaki hakettiği yeri almış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim., 1990. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 164.
- Anonim., 1996. Erzurum Meteoroloji Bölge Müdürlüğü İklim Raporu, Erzurum.
- Aşiroğlu., 1974. Erzurum İli' nin Tarihçesi, A.Ü.50.Yıl Armağanı, Erzurum ve Çevresi, Cilt I, Erzurum, 65-115.
- Glaus, O., 1975. Planen und Baunen Moderner Heilbader, Verlag Karl Kramer and Go. Zürich.
- Kelkit, A., 1992. Sağlık Turizmi Yönünden Erzin İçmelerinin Çevre Düzenleme İlkeleri, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana,109.
- Richter,G.,1979.Freiraumplanung in Heilbadern und Kurorten Hanbuch Stadtgrün, N. Germany, 266.
- Sür, Ö., 1964. Pasinler Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayın No.154, Ankara, 33-44.
- Tanrıverdi, F., 1973. Erzurum Şehrinin Gelişmesinde Peyzaj Mimarisi Bakımından Gözönüne Alınması Lazım Gelen Temel Problemler, A.Ü. Yayınları No:149, Erzurum, 102.
- Tatlı, A., 1988. Erzurum Yöresinin Yaygın Çayır ve Mer' a Bitkileri, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Ankara, 77.
- Ülker, Y., 1994. Sağlık Turizmi, Kaynaklar, Planlama, Tanıtım, T.C.Turizm Bakanlığı, Ankara, 342.
- Ün, U., 1979. General Approach on Thermal and Recreational Planning and Case Study,Dutluca, M.E.T.Ü. Faculty of Architecture, Ankara.
- Yılmaz, O.,1987.Yalova-Termal YöresininTuristik Planlamasında Peyzaj Mimarlığı Kriterlerinin Saptanması, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 298.